

Beszélgetés Kishonthy Zsolttal és Török Tamással

Megélt egzisztencializmus

Baranyay András (1938–2016) Kossuth-díjas képzőművészről, munkáiról, a hagyatékából a Múcsarnokban december 5-ig megtekinthető kiállításáról és a hozzá kapcsolódó forráskiadványról Kishonthy Zsolttal, az életművet gondozó MissionArt galéria egyik tulajdonosával és Török Tamással, a művész barátjával, több hazai és külföldi kiállítás kurátorával beszélgettünk.

– *Miért éppen a MissionArt Galéria kezelésébe került a Baranyay-hagyaték?*

Kishonthy Zsolt: – Mi Lacival (Jurcskó László, a MissionArt társtulajdonosa – A. G.) már a nyolcvanas években megismerkedtünk Bandival. Gyakran járt Miskolcra – ahol akkor mi még közintézményekben dolgoztunk –, például a grafikai biennáléra, zsűribe. Sokat beszélgettünk, mindig nagyon élveztük a szenzációsan előadott történeteit. Amikor 1990-ben létrejött a galéria, az első nagy „kortárs begyűjtőkörúton” nála is jártunk, és ettől kezdve forgalmaztuk a munkáit.

– *Vagyis Baranyay is „a galéria művészei” közé tartozott. Milyen sikerrel tudtátok bevinni a hazai műpiastra?*

K.Zs.: – Nehezen ment, két-három évtized alatt alig néhány darab kelt el. Reméljük, ez mostanában változik majd.

– *Mi lehetett ennek az oka?*

K.Zs.: – Ezek a művek nem afféle „slágerdarabok”: nem színesek, és relatíve kis méretűek. De fontosabb, hogy talán túl komolyak, filozofikusak, és idő kell a velük való kapcsolatkeresésre.

Török Tamás: – Bandi kezdettől fogva gondolati művészetet művelt. Az emberek egy részét visszatarthatja a munkák fotóalapúsága is. És nehéz rájönni arra, hogy mi ezekben a művekben az új, a más. Pedig a neoavantgárd – a pop arttól a konceptív – végigkövethető az életművében, de mindez egészen személyes módon. A naplóiból kiderül, hogy minden munkát pontosan elgondolt, le is írt.

– *Térjünk vissza a hagyatékhoz.*

K.Zs.: – Ebben Tamásnak komoly szerepe volt. Bandi akkor már három éve meghalt; együtt elmentünk Judithhoz (Baranyay Judit, a művész özvegye – A. G.), és elkértünk néhány munkát, hogy újra megpróbáljuk az eladást, és ezzel segítsünk is neki. El isadtunk néhány darabot – például Alföldi Róbert gyűjteményébe is kerültek. Utána többször is vizsgálódunk, de először csak nagyon óvatosan, mert valahogy feszélyezett minket műkereskedőként „belenyúlni” egy régi barát, Bandi hagyatékába. De lassan fejlődött a dolog, míg aztán rájöttünk, hogy Juditnak – de általában is egy művész özvegyének – mekkora felelősség a lakásban tárolni az egész, művészettörténeti jelentőségű életművet: mert valamit kezdenie kellene vele, valaminek történnie kellene a munkákkal. De ő nem egy intézmény, és nem is szakember. Végül úgy alakult, hogy mindent elhoztunk, bizománnyal.

– *Ezzel párhuzamosan felmerült, hogy fel kéne dolgozni.*

K.Zs.: – Az első pillanattól kezdve: fotózni és datálni, ha lehetséges,

Baranyay András: Gipszkezek a „Téli utazás”-hoz, 1992 körül
zselatinos ezüstbromid, dokubrom papír, 21x29,5 cm

mert Bandi az évszámokkal és az aláírással is hadilábon állt. Egy szerencsés véletlen folytán megismerkedtünk Suba Boglárkával, aki az ELTE-n Baranyayból írta a szakdolgozatát. A pandémia idején távozott néhány kollégánk a galériából, és mi felvettük Bogit, akinek nem kellett „beletanulnia” az életműbe, eleve képen volt. Neki köszönhető, hogy a lehetőségekhez képest, két év szisztematikus munka után rendszerezve vannak a művek – bár a datálás körül akadnak még kérdőjelek. A most is álló múcsarnoki kiállítás katalógusába így mind a 690 bekerülhetett. Ebben már benne van az a több száz tétel is, amely letétben volt a Nemzeti Galériában.

– *Ezek azon a száz művön felül értendő, amelyeket Bandi egyidejűleg a Galériának ajándékozott. De mi motiválta az ajándékozást és ezt a nagyszámú letétet?*

T.T.: – Egy kis szobában éltek egy kutyával, a másik volt a „műterem” és a „raktár”. Amikor Bandi kerekesszékes lett, már nem tudta kezelni a műveket. Rádásul akkoriban Judit is betegeskedett, az életmű veszélybe került. Ezért én – velük egyetértésben – kezdeményeztem a letétet. Így megőrződött és egyben maradt minden. Ezenkívül Bandinak voltak Bécsből és Franciaországból is vevői, vagyis külföldön is vannak töltő fontos kollektívák.

K.Zs.: – Onnantól kezdve, hogy az életműnek ez a döntő, minden korszakot átfogó része hozzánk került, az a felelősség, amit a művész-özvegyek kapcsán mondtam, átkeült ránk. Hirtelen világos lett, hogy mostantól nekünk kell az életműről gondoskodnunk. Pedig már nem akartunk újabb nagyszabású dologba kezdeni, de muszáj volt, és ebben egyfajta lelki kényszer is érvényesült.

T.T.: – A datáláshoz egy fontos dolgot kell tudni Bandi munkamódszeréről. A naplójából kiderül, hogy minden munkát pontosan elgondolt jó előre. Aztán egy nap elhatározza, hogy az egyik ötletét megvalósítja. Ehhez először – mint a festők – elkészíti az „alapot”, ez nála egy fotó. Majd valamikor – akár évekkel később – előveszi, és különböző módszerekkel, legismertebb módon színes ceruzákkal tovább alakítva véglegesíti. Úgy készül tehát el, hogy ha valamilyen célból, például egy kiállításra szüksége lenne rá, akkor

már csak kevés munka legyen vele, pár utolsó módosítás, paszpartuzás, esetleg keretezés.

K.Zs.: – Persze nem minden művön dolgozott utóbb tovább. Rengeteg munkája „együlékes”, tehát a fotó előhívása és szárítása után már készen volt. De milyen naplóról beszélsz?

T.T.: – Ezek elsősorban munkanaplók, én olvastam őket, és idéztem is belőlük az 1998-as Ernst múzeumbeli kiállítás katalógusában. De hogy most hol vannak, nem tudom. Bandi szeretett élni, társaságba járni, de a munkájában magányos és töprengő volt. Ismert az a Duchamp-gondolat, hogy szerinte Courbet festészete 99 százalék munka és 1 százalék mű, míg nála éppen fordítva van. És az utóbbi Bandira is áll.

– *Ez nem mond ellent annak, ami egy 1994-es Balkon-interjúban hangzott el? Idézem: „tulajdonképpen fogalmam sincs, hogy ez (ti. ami a fotóra kerül – A. G.) milyen módon fog a filmen megjelenni. [...] És akkor azt az ember előhívja, és valami olyasmis lett belőle, amit hát bizonyos fokig befolyásoltam, de bizonyos fokig fogalmam sem volt róla, hogy mi lesz belőle...”*

K.Zs.: – Szerintem nem mond ellent. Ez a két intenció működhet egymás mellett is. Az egész életműre jellemző a kettősség, vagy inkább az eldönthetlenség, többértelműség. A feljegyzései szerint fejben készített képeket. Az egyikben ez áll: „Ne legyen semmi sem egyértelmű, egyenmű.”

T.T.: – Ez az ő saját, egyéni művészattitűdje, egész életében ezt élte meg. Nem véletlen, hogy az egyik kedvenc irodalmi hőse Chamisso Schlemihl Péterre volt. Születtek olyan elemzések is, amelyek – jogosan – Kierkegaard-ról, a Vagy-vagy írójával mutattak ki kapcsolatot. Én úgy mondanám, hogy Bandi „megélt egzisztencialista” volt; élete egy ilyen módon megélt művészetakarás jegyében telt. Ide kapcsolódik az általa alaposan átgondolt és meg is írt időprobléma, ebből lehet megérteni az Önarckép Jane Morisszal sorozatot (1980–1981). Bandi nem a vonzó nő-idolra, hanem a múltra vetíti magát. És amikor végül a fotót színezi, akkor teszi jelen idejűvé a képen látható helyzetet.

– *Szerintetek hol a helye a Baranyay-életműnek a magyar neoavantgárdban? Mi a viszonya a ma már mitikussá stilizált Iparterv-generációhoz?*

T.T.: – Van köze, az akkoriban az itthon is levegőben lévő pop art révé. A színes körgyűrűbe foglalt testrészekre gondolkodok például, de a fotóhasználatra is.

– *Mai szemmel, az életművek alakulásának ismeretében a Baranyay-oeuvre kontextusául nekem Türk Péter, Schmal Károly és Gémes Péter jut eszembe. Forgács Éva úgy próbálta meghatározni ezt az általam most rájuk vonatkoztatott közös vonást, hogy az ilyen, „a látványos váltástól tartózkodó” művészek számára az alkotói gyakorlat „az értékek relativizálódása közepette is egzisztenciális kérdésekre adható válaszok sorozata, életfilozófiaként kiérlelt igazságkeresés, formakutatás”. Ez egy csendesebb, meditatívabb, első-sorban a saját belső világán keresztül a látható dolgokon túli tartományra összpontosító vonal a hazai progresszió belül.*

T.T.: – Bandi mindig benne volt a kortárs művészetben, de önálló – melankolikus, egzisztencialista – úton járt. A saját határain belül maradt; soha nem ment el például a művészete önfelszámolásáig, átértékelésig, mint az egyik legjobb festőbarátja, Altorjai Sándor. Ebben az istenhit is szerepet játszott, bár erről soha nem beszélt, és ennek a műveiben sincs nyoma.

– *A hit az előbb általam említett művészek életében is fontos tényező: Türk a műveit megtérése után úgy készítette, hogy az alkotásban helyet hagyjon a Teremtő „munkájának” is; Schmalnál mindez kevésbé manifeszt módon van jelen. De*

Baranyay András: Önarckép Jane Morisszal, 1980–1981
zselatinos ezüstbromid, dokubrom papír, 41,7x29,5 cm

*egyikünnél sem vezetett ideológi-
kus, agitativ egyházművészethez. A konceptuális indíttatás és az ér-
zéki megjelenítés megmarad, de az origó a transzcendencia síkján, vagy inkább terében helyezkedik el. És Bandinál is: az „istenkereső művészet” – ahogy Beke László nevezte – nem lett manifeszt módon vallásos.*

T.T.: – Azért egy bibliai toposz megjelenik nála: ezek is kezek, két kéz. Az a Rembrandt-motívum, amikor az Ábrahám áldozata című képen (1635) az angyal lefogja a kést emelő kezét, amelyből a kés már hiányzik, mert aláhullik.

K.Zs.: – Én ide venném az Ismeretlen fényképész: Arthur herceg című, Baranyay által a „nevére vett” talált fotón látható, a sötét háttérből benyúló kezét is. Ez úgy működik itt, mint Krisztus oltalmazó keze, amely

Baranyay András: Önarckép Kierkegaard szellemében, 1980–1981
zselatinos ezüstbromid, dokubrom papír, 42x29,7 cm

számtalanszor megjelenik a hálaadó képeken is.

– *Egyszer Németh Lajos azt mondta róla, hogy Baranyaya „legnagyobb kortárs kismester”.*

T.T.: – Ez egy borozóban hangzott el, Beke közvetítette Bandinak. Nem szerette.

K.Zs.: – Elsőre tévedésnek is tűnhet, de Lajos itt arra gondolhatott, hogy mint a régi, a Rubens- és Benczúr-féle, a közéletben is szerepet játszó festőfejedelmektől különböző „kismesterek” – akik egzisztenciálisan voltak „nagyok” –, Bandi is példamutató precizitással és szakmai tudással működött, az előbbiekhöz képest „elbújva”. Hajdu Pista meséli a múcsarnoki kiállításon most futó videóban, hogy mikor Wulf Herzogenrath kölni kurátor meglátogatta volna őt, hogy beavogassa a munkáit egy európai kiállításba, ő elzárkózott ettől, és azon kesergett, hogy a tervezett vizit miatt odaégett a marhanyelv, ami éppen készült a konyhában.

– *Hogyan gondolkodik a MissionArt hosszú távon a Baranyay-életműről? Egy reprezentatív katalógus ehhez a munkához komoly trambulín, dimenzióugrás szokott lenni.*

K.Zs.: – Mi művészettörténészként is csak „negyed lábbal” állunk a tudomány talaján, hiszen műkereskedők vagyunk, ebből élünk, és az alkalmazottaink és a galéria költségeit kell elsősorban előteremtenünk. De a kereskedelmi szempontok sosem írták felül a szakmaiakat, és szerencsére gyakran a kettőt együtt is lehet érvényesíteni. Sőt szerintem ez a MissionArt fő profilja.

– *Én ezt a Baranyay-katalógust is a „negyedlábnyi” működéshez sorolnám.*

K.Zs.: – A katalógusnál – amit elsősorban forráskiadványnak szántunk – is gazdagabb a már most is hozzáférhető honlap (www.baranyayandras.hu). Ezt folyamatosan fejlesztjük, a munkákon kívül minden, Bandival kapcsolatos fotó, szöveg, dokumentum elérhető lesz rajta. Szerintem, bár sok értő kritika és tanulmány született róla – valamint készülőben van Hajdu István monográfiája is –, rengeteg megírni való van még: például saját szövegeinek értelmezése vagy az életre szóló Tandori-Baranyay-barátság elemzése. Jó lenne – és erre máris, a megnyitó után pár héttel, vannak példák –, ha fiatal kollégák, új szempontokkal közelítenék talánának gondolkodnivaló ezeken a különleges atmoszférájú, megszólító erejű munkákon.

ANDRÁSI GÁBOR